

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

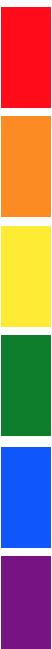
Inkluzivni rečnik

Priručnik za nastavnike, učenike i roditelje

INKLUZIVNI REČNIK
2020-1-PT01-KA201-078604
<https://inclusionvocabulary.infoproject.eu/>

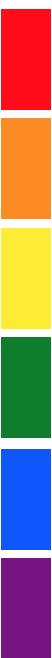
Ovu publikaciju je sastavila partnerska organizacija projekta Inkluzivni rečnik finansirana u okviru Erasmus+ programa.

INKLUZIVNI REČNIK

Kreiranje novog inkluzivnog rečnika za podsticanje prihvatanja seksualne orijentacije među nastavnicima i učenicima srednjih škola (2020-1-PTO1-KA201-078604)

Ovaj projekat je finansiran uz podršku Evropske komisije.

Ova publikacija [komunikacija] odražava samo stanovište autora, i Komisija ne može biti odgovorna za bilo koju drugu upotrebu za koju bi se koristile informacije date u ovom rečniku.

Sadržaj

01	Uvod	4
02	Zaključci međunarodne analize	5
03	Terminologija za inkluziju	6
	Inkluzivna komunikacija	9
	Šta raditi, a šta ne raditi	12
	Kako rešavati krizne situacije u školama	17
04	Novi tipovi porodice	19
05	Dobre prakse	25
	Inkluzivni rečnik za učenike	26
	Inkluzivni rečnik za nastavnike	31
	Inkluzivni rečnik za roditelje	35
06	Dobre prakse u školi	39
07	Izvori i reference	45
	Dodaci	47

1. Uvod

Ovaj priručnik je nastao u okviru projekta **Inkluzivni rečnik - Kreiranje novog rečnika inkluzije za podsticanje prihvatanja seksualne orijentacije među nastavnicima i učenicima srednjih škola (2020-1-PTO1-KA201-078604)**, finansiran od strane Erasmus+ programa.

Ovaj projekat je ujedinio 8 različitih zainteresovanih strana iz 6 različitih evropskih država. Među njima, pet su škole: „Agrupamento de eskolos do serko do Porto” (orig. Agrupamento de Escolas do Cerc do Porto, koordinator iz Portugal); Druga valensijanska srednja stručna škola (orig. Escuela 2 Cooperativa Valenciana, iz Španije); Državna gimnazija „S. Kanicaro” (orig. Liceo Scientifico Statale “S. Cannizzaro”, iz Italije); Stručna škola za ekologiju i biotehnologiju „Prof. dr. Asen Zlatarov” (iz Bugarske); Tehnička Škola „Drvo art” (iz Srbije), a tri organizacije: CEIPES (iz Italije); IDEC (iz Grčke) i „FAMILIAS” Resursi za raznovrsnost (orig. FAM Y LIAS Recursos para la Diversidad, iz Španije).

Cilj ovog projekta je sprečavanje diskriminacije, nejednakosti, govora mržnje i nasilja na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta i podsticanje inkluzije LGBTQI+ (lezbejke, gej, biseksualci, transrodne osobe, kvir, interseksualci i sve ostale seksualne i rodne razlike) osoba u srednjim školama. Da bi se postigao ovaj glavni cilj, važno je stvoriti pozitivno i inkluzivno okruženje u školi za sve učenike, kao i za sve nastavnike, što bi kao primer bila priprema plana časova na kojima bi se učilo poštovanje prema nečemu što se nama čini drugačijim. Neophodno je obučavati nastavnike, vaspitače i učenike kako da podržavaju svoju seksualnu orijentaciju i inkluziju rodnog identiteta (SORI), društvene i komunikative veštine kroz digitalnu tehnologiju. Kakvu važnost ima uloga roditelja u ovoj konstrukciji? Porodica je mesto gde osoba oblikuje svoje ideje, svoju ličnost i zbog toga ovaj projekat uključuje roditelje na ovom putu, da bi ih stimulisali i obezbedili digitalne alate za komunikaciju sa svojom decom na učitiv i prihvatljiv nacin.

Ovaj priručnik je nastao nakon obavljenog preliminarnog istraživanja o aktuelnom rečniku koji koriste učenici, nastavnici i roditelji koji se odnosi na seksualnu orijentaciju i rodni identitet. Nalazi i rezultati se mogu naći u Zbirnom izveštaju (*Synthesis Report*) dostupan na vebajtu projekta.

Tokom istraživanja, partneri Inkluzivnog rečnika su stupili u kontakt sa 675 osoba iz 6 država (Bugarske, Grčke, Italije, Portugala, Srbije i Španije), raspoređeni na sledeći način:

- odgovori 279 učenika
- odgovori 158 nastavnika
- odgovori 238 roditelja

Pored toga, obavljen je 31 intervju sa zainteresovanim stranama u zemljama učesnicima. Intervjuisani su predstavnici nevladinih organizacija (NVO), udruženja roditelja, socijalnih službi, predstavnika državne administracije i stručnjaka iz oblasti psihologije i savetovališta.

Ovaj priručnik treba da bude praktično sredstvo za nastavnike, učenike i roditelje koje im pomaže da se snađu u LGBTQI+ konceptima i drugim relevantnim temama. Priručnik, takođe, sadrži informacije o tome kako rešavati krize i načela komunikacije kao i nove tipove porodica i neke savete i primere dobre prakse inkluzuje u temama koje se obrađuju.

2. Zaključci međunarodne analize

Ovo istraživanje ističe veliku potrebu da učenici, nastavnici i roditelji nauče terminologiju seksualne orientacije i rodnog identiteta (SORI). Iako je značajan broj učenika pokazao osnovno razumevanje kako pitanja u vezi sa SORI tako i inkluzivnog rečnika, mnogi su i dalje nesigurni ili ne znaju dovoljno o ovim temama. Učenici dobijaju većinu ili sve informacije o LGBTQI+ pitanjima kroz neformalna sredstva, kao što su društveni mediji i grupe prijatelja. Iako je potrebno prihvatići važnost takvih kanala, oni ne mogu u potpunosti da pruže precizno, detaljno i na činjenicama bazirano razumevanje rodnog identiteta i seksualne orijentacije.

Roditelji i nastavnici pokazali su spremnost da se i više nego što je potrebno uključe u ovaj istraživački projekat. Iako se generalno slažu da su ovo važne teme, retko koriste priliku da o njima diskutuju sa svojom decom ili učenicima. Ovo ukazuje na nedostatak njihovog znanja i razumevanja za pitanja u vezi sa seksualnom orientacijom i rodnim identitetom. Mada većina nastavnika ponekad diskutuje sa svojim učenicima o ovim temama, čini se da niko od njih nije dovoljno informisan ili obučen. Roditelji su ispoljili sličan nedostatak poznavanja pitanja koja se odnose na SORI, uprkos činjenici da porodice imaju ključnu ulogu u „razbijanju“ mitova i suprotstavljanju stereotipima.

Uzimajući u obzir ove nalaze, ovaj priručnik, kao i onlajn kurs, će se pokazati suštinskim:

- da učenici mogu da se pozabave svime što je u vezi sa LGBTQI+ identitetima i rodnim pitanjima na sveobuhvatan i nediskriminacijski način;
- da nastavnici osećaju da su ovlašćeni i da imaju pravo da obrazuju i razmenjuju mišljenje sa svojim učenicima o ovim temama;
- da se roditelji osećaju lagodno u otvorenom i smislenom dijalogu sa svojom decom.

Ovakav materijal bi mogao da predstavlja izvor informacija za nastavnike i roditelje da dođu do saznanja o ovim temama. Većina škola zaista ne nudi prostor za razmenu informacija o rodnom identitetu i seksualnoj orijentaciji. S toga je bilo potrebno osigurati da i Priručnik i Kurs budu sto je više moguće inkluzivni i sveobuhvatni time što će uključiti osnovnu terminologiju, principe komunikacije, primere dobre prakse i stavove, naročito u slučajevima zlostavljanja u vezi sa SORI.

Povećani napor u informisanju učenika, roditelja i nastavnika o ovim temama predstavlja važan korak ka stvaranju bezbednog i inkluzivnog okruženja u školama za LGBTQI+ osobe.

3. Terminologija za inkluziju

Sledeći spisak terminologije je sastavljen na osnovu izvršene istraživačke analize. Istraživanje je pokazalo da ovi pojmovi nisu poznati ili u potpunosti shvaćeni.

Arodan, -na, -o	osoba koja je bez roda ili se ne identificuje ni sa jednom rodom
Aromantičan, -čna, -o	osoba koja nema ni interes ni želju za romantičnom vezom
Aseksualan, -lna, -o	osoba koju seksualno ne privlači ni jedan drugi pol
Birodan, -dna, -o	osoba koja ima dva rodna identiteta, ili njihovu kombinaciju, npr. osoba koja se identificuje i kao muško i kao žensko ili kao arodna i žensko; to ne treba mešati sa biseksualnošću, gde osoba doživljava romantičnu, emotivnu ili polnu privlačnost prema oba roda
Biseksualan, -lna, -o	seksualna orientacija osobe koje romantično, emotivno i/ili seksualno privlači više od jednog roda, bilo da je njihov ili neki drugi
Gej	muškarac koga seksualno i emotivno privlače drugi muškarci
Rod	skup karakteristika kulturnog porekla koji se odnose na obrazce ponašanja i identiteta na osnovu kojih je razlika između muškaraca i žena društveno utemeljena
Rodno fluidan, -dna, -o	osoba koja se ne identificuje samo sa jednim rodom, već varira između njih
Rodno neutralan, -lna, .o	ukazuje na reč ili izraz koji se ne odnosi samo na jedan rod; koriste se reči koje se ne odnose na rod gde god je prikladno; ukazuje ili se odnosi na osobu neutralnog roda, ni muškog ni ženskog
Rodna uloga	javna slika pripadnosti određenom rodu koja osoba želi da predstavi drugima
Rodni stereotip	uopšten stav ili predrasuda o osobama ili karakteristikama, ili ulogama koje poseduju, ili treba da poseduju, ili ispoljavaju žene i muškarci. Rodni stereotip je štetan kada ograničava kapacitet žena i muškaraca da razviju svoje lične sposobnosti, da ostvaruju svoje profesionalne karijere i/ili donose odluke o svojim životima (https://www.ohchr.org/EN/Issues/Women/WRGS/Pages/GenderStereotypes.aspx)
Homoseksualan, -lna, -o	osoba koju privlači isti pol

Lezbejka	žena koju seksualno i emotivno privlače druge žene
LGBTQI+	akronim koji se odnosi na lezbejke, gej, biseksualne, transrodne, interseksualne i kvir osobe, kojem je znak + dodat da bi označio i sve druge seksualne i rodne različitosti
Nebinaran, -rna, -o	osoba čiji rodni identitet prevaziđa muški i ženski rod. Oni su izvan binarnosti. Mogu da se identificuju sa trećim rodom ili ni sa jednim
Seksualna orijentacija	odnosi se na emotivnu i seksualnu privlačnost koju ljudi osećaju jedni prema drugima. Na osnovu orijentacije, možemo govoriti o heteroseksualnosti, homoseksualnosti, biseksualnosti, asekualnosti, panseksualnosti, demiseksualnosti...

FOBIJE KOJE SE ODNOSE NA SORI (seksualna orijentacija i rodni identitet) TEME:

Bifobija	odbojnost prema seksualnosti ili biseksualnim osobama, onima koji se tako prikazuju ili koji takvu seksualnost zagovaraju
Depatologizacija transseksualnosti	ne smatrati transrodne osobe bolesnim i ukinuti obavezan medicinski ili psihološki izveštaj za prijavu promene pola
Homofobija	odbojnost prema homoseksualnosti ili homoseksualnim osobama, prema onima koji tako deluju ili ih brane
Lezbofobija	odbojnost prema lezbejstvu ili lezbejkama, prema onima koji tako deluju ili ih brane
LGBTQI+ fobija	termin koji se odnosi na strah ili odbacivanja lezbejskih, gej, biseksualnih, transrodnih i interseksualnih osoba, koji se koristi da bi učinio vidljivim sve identitete koji su tome podložni
Serofobija	diskriminacija na osnovu iracionalnog straha od ljudi sa HIV-om
TERF	akronim za trans-isključujući radikalnu feministkinje; radikalne feministkinje koje ne priznaju trans žene da su žene kao cis žene
Transfobija	strah ili nenaklonost prema transrodnim osobama

OSTALA TERMINOLOGIJA:

Cisrođan, -dna, -o	osoba čiji rod odgovara njihovom biološkom polu koji im je dodeljen pri rođenju
CIS heteronormativnost	skup verovanja i ideja uvreženih kod heteroseksualnih i cisrođnih, čija osnova stvara određenu vrstu diskriminacije prema ovim grupama
CIS heteropatrijarhat	odnosi se na društvenu organizaciju u kojoj preovladava jedino kriterijum muškarca ukoliko je on heteroseksualan i cisrođan
CIS prolaženje	odnosi se na transrođnu osobu kod koje nema spoljnih znakova koje bi na transrođnost ukazali, tj. glas, fizički izgled, itd. u potpunosti odgovaraju njihovom biološkom polu datom na rođenju
Demiseksualnost	osoba koju jedino privlače ljudi sa kojim su prethodno uspostavili emotivne veze
Dupla diskriminacija	pojam koji se odnosi na žene koje doživljavaju nasilje zato što su žene a koje su takođe diskriminisane zbog drugih ličnih osobina (rasa, seksualna orijentacija i rodni identitet)
Dreg kralj	osoba koja se oblači ili nastupa na način koji se tradicionalno pripisuje muškom rodu, a ima za cilj da „razbijje“ uloge i stereotipe u formi umetničkog izraza
Dreg kraljica	osoba koja se oblači ili nastupa na način koji se tradicionalno pripisuje ženskom rodu, a ima za cilj da „razbijje“ uloge i stereotipe u formi umetničkog izraza
Rodni binarizam	odnosi se na tradicionalne, takozvane binarne oblike roda: muški i ženski
Rodna disforija	medicinski izraz koji opisuje nesklad osobe sa biološkim polom dodeljenim na rođenju (koje ove osobe ne osećaju kao svoji) i rodnim identitetom
Rodno izražavanje	fizičko predstavljanje pola, koja se može, ali i ne mora podudarati sa rodnim identitetom
Rodni identitet	odnosi se na percepciju osobe o sopstvenom polu, bez obzira na njen biološki pol
Rodno samoopredeljenje	priznavanje slobodno izraženog rodnog identiteta, bez potrebe za medicinskim ili psihološkim dokazom ili sudskom zaštitom
Homoroditeljstvo (Homomaterinstvo ili Homoroditeljstvo)	vezu između dve majke lezbejke ili dva gej oca i njihove dece koja proizilaze iz zakonitog odnosa roditelja
Interseks	postojanje fizičkih karakteristika oba pola, i muškog i ženskog
Nebinarni rod ili dženderkvir	pojam koji obuhvata sve rodne identitete koji prevazilaze muške ili ženske
Panrođan, -dna, -o	osoba koja se identificiše sa svim rodovima istovremeno
Panskeksualan, -lna, -o	osoba koju privlače svi polovi i rodovi
Kvir	osoba koja nije heteroseksualna ili cisrođna; odbija da bude klasifikovana prema svojim seksualnim praksama ili rodu kako ne bi ograničilo njihovo iskustvo kao osobe
Pol	kategorija koja se dodeljuje ljudima pri rođenju samo na osnovu posmatranja njihovih genitalija
Dodeljivanje pola	kategorija koja se dodeljuje ljudima pri rođenju samo na osnovu posmatranja njihovih genitalija i na osnovu koje se prepostavlja rodni identitet
Trans osoba	osoba čiji rodni identitet ne odgovara identitetu na osnovu pola koji mu je pripisan pri rođenju
Transrođan, -dna, -o	osoba čiji se pol ne poklapa sa biološkim polom koji mu je dodeljen pri rođenju, bez obzira da li je podvragnuta bilo kakvom tretmanu
Transseksualan, -lna, -o	osoba koja je bila podvragnuta hormonskom tretmanu ili operaciji seksualne reasimilacije da bi dobila fizički izgled suprotnog pola – Transfobija: Averzija prema trans stvarnosti ili prema trans osobama (transseksualcima, transrođnim osobama, transvestitima), prema onima koji izgledaju kao trans, ili onima koji ih brane.

Inkluzivna komunikacija

Komunikacija je način na koji se odnosimo prema ljudima i formiramo odnose. Naročito u školama, način na koji nastavnici komuniciraju sa učenicima može biti najuticajniji faktor na to da li će se osećati cenjeno, bezbedno i voljno da učestvuju u procesu učenja.

Inkluzivni jezik u usmenom i pismenom kontekstu važan je za priznavanje i prihvatanje različitosti rođiva, tela i odnosa.

Inkluzivni jezik, takođe, obezbeđuje da svi (nastavnici, učenici i roditelji) učestvuju u razgovoru i da su deo tima, odeljenja, zajednice i društva u celini. To, takođe, važi i za pisanu komunikaciju koja se mora voditi na inkluzivan način kako bi svi mogli da budu angažovani.

Konačno, pristojan jezik mora da se koristi kada je osoba prisutna, ali i kada nije.

LGBTQI+ Inkluzivna komunikacija – osnovna pravila

Odnosite se prema svim ljudima kao prema ljudskim bićima i sa poštovanjem. Nemojte prepostavljati da su svi heteroseksualni (strejt) ili da je to norma.

- *Rod, pol i seksualnost su odvojeni pojmovi.*
- *Rod je deo načina na koji doživljavamo svoj identitet. Mnogi ljudi svoj rod doživljavaju kao ženski ili muški. Neki ljudi svoj rod doživljavaju kao kombinaciju ova dva ili kao nijedan.*
- *Rod se može izraziti kroz način ponašanja, kroz prilagođavanje stereotipima ili kodeksu oblačenja određenog roda.*
- *Pol se odnosi na biološke karakteristike jedne osobe. Pol se pri rođenju podrazumeva i diktira kao ženski ili muški. Međutim, postoje ljudi koji su rođeni sa prirodnim varijacijama polnih karakteristika.*
- *Seksualnost ili seksualna orijentacija opisuje nečiju seksualnu i/ili romantičnu privlačnost prema drugim osobama.*
- *Pol koji je osobi dodeljen pri rođenju ne znači da ona ima specifične polne karakteristike ili seksualnu orijentaciju.*

LGBTQI+ terminologija se stalno razvija, tako da, čak i ako se pridržavamo osnovnih pravila, tokom vremena zajednica može promeniti prikladnost termina. Čak i medicinski ili pravni tekstovi mogu da sadrže uvredljive ili zastarele termine koje treba ispraviti.

U pogledu zamenica koje koristite za određene osobe – pitajte ako treba da pitate. Ako situacija (medicinski ili pravni dokumenti, ankete, itd.) nalaže da morate da pitate osobu o njenom polu, možete dati opcije: on, ona, drugo.

Ne pitajte ako ne morate!

Ljudi imaju pravo na privatnost. Nemojte prepostavljati da će osobe koje su se **autovale** (javno izjasnile o svojoj seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu) u jednoj društvenoj okolini to učiniti i u nekoj drugoj. Neka sami usmeravaju koliko i na koji način bi želele da govore o sebi.

Bolje je ne pitati osobe kojim terminima su skloniji u vezi sa zamenicama koje će se uz njih koristiti. Imanje „sklonosti“ prepostavlja da osoba ima izbor o tome ko je. Ako treba, samo pitajte koje termine koriste. Takvo pitanje je bolje postaviti privatno.

Biti LGBTQI+ nije izbor životnog stila ili sklonost. Tako se osoba rađa.

Koristite jezik koji priznaje da postoje različite vrste porodica i odnosa. Na primer, „partner“ ili „roditelji“ umesto „suprug“, „supruga“, „majka“ i „otac“. Jedini izuzetak ovog pravila je u slučajevima kada su uključene osobe izričito zahtevale da im se obratite na određeni način.

Ako upotrebite pogrešnu zamenicu ili termin, izvinite se i nastavite dalje. Pokušajte da ne pravite istu grešku više puta jer bi se to moglo protumačiti kao nepoštovanje ili namerno ponašanje.

U slučaju manifestacija ili javnih skupova, pokušajte da uključite sve rodove tako što ćete reći: „Zdravo svima!“ ili „Dobrodošli!“. Koristite ovakve šire konstrukcije i u masovnoj komunikaciji kao što su bilteni ili ankete.

U slučajevima zvaničnih pisama ili imejlova poželjno je koristiti zvanje ili imenicu koje primaoci sami koriste. Ako ne znate, možete im se obratiti jednostavno imenom i prezimenom.

Ako razgovarate telefonom sa ljudima koje ne poznajete (na primer u poslovne svrhe), nemojte po visini njihovog glasa prepostavljati koji je pol te osobe. Možete reći „Dobro jutro“ i razlog zbog kojeg zovete, a zatim pitati za njihovo ime.

Nemojte koristiti LGBTQI+ terminologiju van konteksta jer će to biti pogrdno, npr. reč „gej“ može zvučati pogrdno ako se koristi u situaciji ili kontekstu koji nije povezan sa seksualnošću.

Izbegavajte prepostavku da LGBTQI+ osoba predstavlja celu LGBTQI+ zajednicu. Pitajte ih za sopstvena, individualna iskustva kao što biste uradili sa strejt osobom.

Jednostavna smernica bi bila da ne postavljate nekome pitanja ako se ne bi osećali prijatno da sami odgovorite na njih.

Pošto LGBTQI+ osobe često doživljavaju diskriminaciju, imajte na umu da možda radije ne bi otkrivali lične podatke u društvenim ili čak prijateljskim okolnostima.

U mnogim slučajevima informacije se prikupljaju o rodu, ali nisu zaista potrebne (u anketama, upitnicima itd.). Međutim, u slučajevima kada su ove informacije značajne, koristite sledeći format:

Koji je Vaš rod?

Žena

Muškarac

Samoopredeljen/a (molimo naznačite): _____

Radije se ne bih izjasnio/la

Najbolji način za prikupljanje informacija o polnim karakteristikama ili seksualnosti variraće u zavisnosti od određenih okolnosti.

Izbegavajte oblike imenica muškog i ženskog roda. Na primer: „osoblje“ umesto „radnik“, „predsedavajuća osoba“ umesto „predsedavajući“.

Osim usmenog i pisanog jezika i rečnika, postoje i drugi načini za veću inkluziju LGBTQI+ osoba. To može predstavljati:

- spominjanje seksualne orijentacije i rodnog identiteta na svim časovima i u nastavnim programima (npr. kod književnosti, seksualnog obrazovanja);
- raznolikost fotografija i ilustracija koje koristimo tokom školskog rada, manifestacija, društvenih i profesionalnih okupljanja;
- školske prostorije kao što su rodno neutralni toaleti i svlačionice;
- nezahtevanje posebnog kodeksa oblačenja za javna okupljanja ili manifestacije.

Da ponovimo – ako napravite grešku i uvredite osobu, ne zadržavajte se na tome, izvinite se, nastavite dalje i nemojte ponoviti grešku.

Šta raditi, a šta ne raditi

Naše društvo je puno predrasuda u vezi sa LGBTQI+ zajednicom. Ove predrasude ne dozvoljavaju da postoji inkluzivno i obzirno društvo za svakoga. To znači da moramo raditi na stvaranju inkluzivnijeg jezika, obraćajući pažnju na ono što govorimo, šta mislimo i način na koji se ponašamo.

Istina je i da ponekad stereotipi postanu toliko snažni i deo naše kulture da je zaista teško odvojiti ih od stvarnosti. Ovo stvara prinudnu neravnotežu.

Reči koje biramo izražavaju našu misao i kako shvatamo svet oko sebe. Ono što ne imenujemo ne postoji. Ono što pogrešno kažemo može postati predrasuda.

Stereotipi predstavljaju stavove koji su ukorenjene u društvo kroz kulturu i koji utiču na obradu informacija koje su povezane sa društvenom kategorizacijom.

Mnogi evropski jezici nisu rodno neutralni, na primer, u romanskim jezicima, imenice su muškog ili ženskog roda, pa pridevi, zamenice i glagolski pridevi, kako u jednini tako i u množini, treba da se slažu prema rodu.

Obično se u strukturi jezika muški rod koristi i proširuje na grupe različitih ljudi – žene, muškarce ili osobe nebinarnog roda.

U Evropi raste broj ljudi koji sebe određuju kao rodno fluidne. S obzirom na činjenicu da sve više ljudi prepoznaje sebe kao nebinarni rod, moramo da shvatimo da je zbog toga ključno da se pronađe ispravan način da im se obraćamo i usmeno i pisano.

Cilj ovog poglavlja jeste da se analiziraju smernice koje **treba** i **ne treba** primenjivati u vezi sa LGBTQI+ zajednicom kako bi se izgradilo što pravednije društvo za sve ljude.

ŠTA TREBA RADITI

- **Odnosite se prema svima sa dostojanstvom i poštovanjem**

Odnosite se dostojanstveno prema LGBTQI+ osobama. POŠTUJTE ih kao pojedince koji dele ista prava kao i Vi. U skladu sa Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima, član 1: „Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima.”

- **Poštujte poverljivost osobe**

Da li on, ili ona, govori svima ili samo Vama? Dok neke osobe govore svoju seksualnu orientaciju („autuju se“) svima, odjednom, drugi se autuju postepeno. Ako se ta osoba ne izjašnjava javno, pokažite joj da Vam može verovati da ćete zadržati informacije za sebe dok ne bude spremna da drugi saznaju.

- **Odnosite se isto prema svim ljudima**

Ako Vam se prijatelj autuje, nemojte se ponašati drugačije prema njemu/njoj. Ukoliko Vam ne kažu drugačije, interesovanja i hobiji vašeg LGBTQI+ poznanika neće biti drugačiji sada kada su „izašli iz ormana“. Uverite ih da se ništa neće promeniti među vama. Ovo je jedan od najboljih načina da budete saveznik.

- **Pozovite na manifestacije osobe oba pola**

Na primer, nemojte pretpostavljati da muškarci ne bi voleli da budu pozvani na manifestaciju o modi i šminkanju. Štaviše, možete lako da poželite ljudima dobrodošlicu na sastanke ili događaje i da uključite svakoga i svaki rod tako što ćete reći: na primer „Dobrodošli svi“ ili „Dobro jutro, narode“. Ovi širi termini takođe mogu biti korisni kada šaljete imejlove velikim grupama ili odeljenju.

- **Shvatite** da trans osobe nisu nužno gej, lezbejke ili biseksualci.

- **Upotrebite rodno neutralni jezik, kao i inkluzivni jezik**

Koristite termin „partner“ ili „bolja polovina“ umesto „dečko/devojka“, ili „suprug/supruga“. Pitajte: „Da li se viđate sa nekim?“ ili „Da li ste u ozbiljnoj vezi?“ umesto: „Da li imate devojku/dečka?“ ili „Da li ste udati/oženjeni?“

Izbegavajte rodnu terminologiju ako nije neophodno (npr. kažite „dete“, a ne „sin“).

Umesto: „Ona ide kod lekara sutra“ kažite: „Sara ide kod lekara sutra“.

Pokušajte da u svom jeziku nađete način da izbegnete preterano korišćenje muškog roda i obraćanje nebinarnim ljudima sa neutralnim rodom. Parafraziranje bi moglo da bude ideja – biranje reči koje se ne menjaju po ženskom ili muškom rodu – ili uvođenjem termina „šva“.

- **Upotrebite onu zamenicu koju Vas je neko zamolio da koristite**

Kada pogrešite zamenicu, ispravite se, izvinite se i nastavite dalje. Prihvativate da možete da pogrešite. To je deo toga da budete dobar saveznik. I kada pogrešite, nemojte dizati veliku uzbunu, nemojte se mnogo izvinjavati. Samo se ispravite, izvinite i nastavite dalje. Ulaganje mnogo energije u izvinjavanje, samo stavlja veći fokus na drugu osobu. Umesto toga, Vaš fokus treba da bude na tome da shvatite kako da ne ponovite istu grešku.

Dakle, kopirajte jezik osobe – ako se pojedinac identificuje kao žena, onda je žena; ako se identificuje kao muškarac, onda je muškarac.

inclusion
vocabulary

- **Kada se predstavljate navedite zamenicu koju želite da drugi koriste kada govore o Vama**

U idealnim okolnostima, treba da se predstavite svojim imenom i zamenicom za koju želite da drugi koriste za Vas, tako da ljudi osećaju samopouzdanje i da mogu da govore o Vama bez straha od moguće diskriminacije.

Najvažnije je da pokažete da biti sa Vama znači biti u bezbednom okruženju.

- **Prikupite informacije na neutralan način**

Kada je važno da prikupite informacije o polu ili je priklupljanje informacija o rodu zaista potrebno (u nekim okolnostima kao u zdravstvenim službama, školama i drugim javnim institucijama), trebalo bi da sledite standardni model za prikupljanje informacija o rodu:

Koji je Vaš rod?

[] Žena

[] Muškarac

[] Samoopredeljen/a (molimo naznačite): _____

[] Drugo

- **Napravite grupu za različitost i inkluziju**

Napravite grupu ili tim za različitost u svojoj školi kako bi osigurali ljudska prava, a posebno LGBTQI+ prava, i da bi učenici imali formalnu grupu koja će ih podržati u slučaju diskriminacije ili zlostavljanja.

- **Koristite inkluzivni rečnik kada ste u grupi**

Kada govorimo o načinu obraćanja grupi ljudi sa raznoličitim rodnim identitetima, mogli bismo da koristimo pravilo većine – počeli bismo tako što bismo se predstavili, da obezbedimo poverenje, onda bi se ostali predstavili navodeći zamenice koji žele da se koriste, a mi onda videli koja je većina u pitanju da bismo mogli da se obraćamo grupi. Druga opcija bi bila izbegavanje upotrebe rodnih reči.

Još jedna opcija bi bila da stalno govorite koristeći različite zamenice i rodove, ili da ih meštate.

Podsetnik: boja glasa osobe nije pouzdan pokazatelj roda, naročito preko telefona. Nemojte se obraćati nekome na telefonu terminima koji su rođno zasnovani, kao što je „gospodo“ ili „gospodine“, ukoliko ne znate njihov rod. Pitajte i obraćajte im se po imenu.

ŠTA NE TREBA RADITI

- **NEMOJTE donositi pretpostavke** o rodnom identitetu/izražavanju osobe na osnovu njene seksualne orijentacije i obratno (na primer, prepostaviti da je gej muškarac zainteresovan za modu samo zato što je gej).
- **NEMOJTE prepostavljati da su sve LGBTQI+ osobe belci, mladi ili ateisti**
LGBTQI+ osobe imaju različita porekla – ljudi svih rasa, vera, starosnih grupa kao i ljudi sa invaliditetima.
Trans osoba crne puti se može suočiti sa dvostrukom diskriminacijom jer je i crna i trans osoba, kao na primer Đovana Heliodoro.
- **NEMOJTE komentarisati** da li osoba izgleda gej, kao lezbejka, transrodna osoba, itd. – LGBTQI+ osobe su sve različite.
- **NE pitajte trans osobu kako je njen „pravo ime“**
Ime trans osobe je veoma važno i lično. To je ime koje su izabrali i sa kojim se poistovećuju i simbol je toga da postanu osobe kakve su oduvek želele da budu. Pitajući ih koje je njihovo „pravo ime“ poništavate njihov identitet i tranziciju. Ime dato na rođenju („mrtvo“ ime) trans osoba može biti izvor velikog bola i njegova upotreba može uticati da osoba bude povređena.
- **NEMOJTE prepostaviti da biti trans podrazumeva i operaciju**
Trans je termin koji se koristi da se opišu ljudi čiji se rojni identitet razlikuje od pola koji im je dodeljen pri rođenju. To ne znači da će se podvrgnuti operaciji afirmacije roda. Tranzicija svake osobe je drugačija.
Za neke trans osobe transrodnost može značiti hormonsku terapiju ili operacije, ali to ne žele svi niti svi to sebi mogu da priuštite.
Tranzicija može uključivati i stvari kao što su promena imena, autovanje prijateljima i porodici, drugačije oblačenje ili promena ličnih dokumenata.
NEMOJTE postavljati pitanja koja počinju sa „kada si bio/la _____“ (na primer, „Kada si bila žena, da li su se ljudi ponašali drugačije prema tebi?“).
- **NEMOJTE pitati osobu o njenom seksualnom životu („Da li ste 'gore ili dole'?“ / „Koji od vas je momak/devojka u vezi?“)**
To je nepristojno i snishodljivo. Time što se autovao, Vaš poznanik traži da bude prihvачen kao LGBTQI+ osoba, a ne kao hodajući seksualni fetiš. Čak i kada ste veoma bliski i već ste razgovarali o seksu ili zdravstvenim temama u prošlosti, nemojte to spominjati tokom razgovora o autovanju.
- **NEMOJTE prepostaviti da su gej muškarci „ženstveni“ a lezbejke „muškobanjaste“**
Ove karakteristike nisu povezane sa rodnim identitetom ili seksualnom orijentacijom. Oni su samo deo onoga ko je neko i kako se predstavljaju spoljnom svetu.
- **NEMOJTE na: „Ja sam LGBTQI+“, odgovoriti sa: „Pa, kao da ne znam!“**
Čak i ako ste uvek sumnjali da je osoba LGBTQI+, može biti nepristojno, ili čak uvredljivo, da to istaknete. Vaš poznanik će se možda stideti što mu je trebalo toliko vremena da se autuje i

ne treba ga podsećati na tu borbu. Ako on ili ona pita da li ste sumnjali da su LGBTQI+, odgovorite iskreno, ali sa poštovanjem.

- **NEMOJTE informisati** samo deo osoblja, misleći da nekima „informacije neće trebatи“. Svi treba da imaju jasno razumevanje politike i procedura Vaše škole.
- **NEMOJTE isključivati** niјednog učenika iz bilo kog kluba, grupe ili tima na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.
- **NEMOJTE reći** svom prijatelju koji Vam se autovao da je „to samo faza“. Možda su imali teške unutrašnje razdore da pronađu svoj identitet. Pokažite im da možete biti njihovo utočište i recite „Tu sam za tebe. Volim te i podržаću te, bez obzira na sve“.

Slede neki evropski primeri koje je moguće koristiti kao najbolje ili loše prakse:

Kako rešavati krizne situacije u školama

„NA KRAJU, NEĆEMO PAMTITI REČI
NAŠIH NEPRIJATELJA NEGO TIŠINU
NAŠIH PRIJATELJA.“
MARTIN LUTER KING MLAĐI

Nema sumnje da će svaki učenik postići bolji uspeh u školi ako ima osećaj da uči u bezbednom okruženju, na mestu gde se prihvata različitost i gde ne oseća strah da će biti žrtva homofobičnog zlostavljanja.

Ako škole imaju politike koje ih čine inkluzivnim, ako nastavnici uključe LGBTQI+ teme u svoj nastavni plan i program, ako svi učenici osećaju podršku, onda će se diskriminacija protiv LGBTQI+ učenika sigurno smanjiti.

Međutim, poznato je da je još dug put do potpunog ostvarenja ovog cilja.

Škole moraju da se odnose prema uznemiravanju ili zlostavljanju koje je upućeno LGBTQI+ učenicima sa istom ozbiljnošću koju bi primenile u slučaju uznemiravanja bilo kog drugog deteta. Ignorisanje uznemiravanja i zlostavljanja predstavlja kršenje zakona.

Važno je obezbediti da učenici, nastavnici i školska zajednica imaju pristup politikama protiv zlostavljanja i uznemiravanja od početka školske godine kako bi svi znali da će svi incidenti biti ozbiljno istraženi i da će nasilnici biti kažnjeni u skladu sa propisima.

Dakle, svi su svesni činjenice da je njihova dužnost da intervenišu kako bi zaustavili sve oblike zlostavljanja i uznemiravanja i prijavili incidente kada se dogode.

Škole treba da imaju jasan proces obaveštavanja roditelja kada prijavljuju incidente koji ne rizikuje „otkrivanje“ učenika ili dovođenja učenika u nesigurnu situaciju kod kuće.

Jedna od najefikasnijih stvari koje možete da uradite kad god postoji slučaj homofobičnog, bifobičnog ili transfobičnog ponašanja jeste da odmah reagujete.

Ovde su navedena četiri pristupa koja se mogu koristiti

1. Prekinite – Morate da podignite glas protiv pristrasnih primedbi, svaki put, bez izuzetka. Što češće budete prekidali, veća je verovatnoća da će se primedbe smanjiti.

2. Pitajte – Postavljajte jednostavna pitanja da biste pokušali da razumete zašto je ta primedba data – „Šta znaš o toj temi?”, „Zašto to govorиш?”, „Da li znaš što to znači?”, „Kako bi se osećao da je to tebi rečeno?”, „Reci mi nešto više o toj temi.” Ovaj pristup deluje efikasno jer ne zvuči kažnjivo i omogućava osobi da iznese svoje mišljenje.

Važno je istaći da agresivno ispitivanje može biti kontraproduktivno.

3. Obrazujite/informišite – Objasnite zašto su takve primedbe štetne i uvredljive i ohrabrite ih da pokušaju da koriste drugačiji način izražavanja. Pomozite učenicima da razlikuju namenu i uticaj.

4. Ponavljajte – Glas jedne osobe je moćan, ali ako mnogo ljudi učine da se čuje njihov glas onda to podstiče promene. Svaki put kad budete svedoci pristrasnog ili homofobičnog ponašanja, reaguјte na to kao da postoji LGBTQI+ učenik gde god da ste u školi. Na kraju krajeva, nikad ne znamo u potpunosti u kojoj meri ljudi slušaju ili koliko su pogodjeni štetnim rečima.

Gde treba da intervenišete?

Svuda: u učionici, u zbornici, u hodnicima i zajedničkim prostorijama (školskim mezama, kantinama, itd.)

„Svaki put kada pristrasnost ostane bez odgovora trenutak je koji omogućava da njeni koren rastu dublje i jače. Pristrasnost koja je ostala bez odgovora je pristrasnost prečutno odobrena. Ako ne progovorite, svojim čutanjem govorite da to prihvivate.”

Posle incidenta zlostavljanja – Šta raditi?

Podršku treba dati:

- učenicima koji trpe nasilje i njihovim roditeljima;
- učenicima koji su svedoci zlostavljanja;
- nasilnim učenicima i njihovim roditeljima.

Podršku mogu pružiti:

- nastavnici koji su obučeni da se nose sa ovim temama;
- grupe za podršku;
- vannastavno osoblje;
- grupe roditelja koje podržavaju LGBTQI+ zajednicu;
- LGBTQI+ udruženja.

Važnije od kažnjavanja učenika koji se nasilno ponašaju je razumeti zašto se tako ponašaju. Prema zakonima nekih zemalja, nasilnici mogu biti suspendovani ili čak izbačeni iz škole zbog svojih postupaka. Bez obzira na to, što je još važnije, trebalo bi ih ohrabriti da urade neka istraživanja o LGBTQI+ zajednici i pitanjima u vezi sa tim. Štaviš, od njih takođe treba tražiti da „udu u cipele drugih”. Važno je da razviju svoje socio-emocionalne veštine kako bi osetili empatiju, a zatim somislili mere za zaustavljanje zlostavljanja baziranog na homofobiji. Tako će sebe videti kao deo rešenja problema – nasilnici će se transformisati u saveznike!

4. Novi tipovi porodice

Prema Svetskoj zdravstvenoj organizaciji (SZO), porodica se može definisati kao „grupa ljudi koji žive zajedno pod istim krovom, organizovani prema fiksnim ulogama (otac, majka, braća i/ili sestre, itd.) sa ili bez krvne veze, sa zajedničkim ekonomskim i društvenim načinom života, sa vezama naklonosti koje ih ujedinjuju i povezuju".

Kroz svoju istoriju, socijalna antropologija je objašnjavala da je biološka i društvena reprodukcija jasno izražena na veoma različite načine u različitim kulturnim grupama i pokazala da različiti oblici porodične organizacije nemaju nikakve veze sa prirodom, već sa društveno i kulturno konstruisanom realnošću.

Prema našim zapadnim referentnim okvirima, heteroseksualna nuklearna porodica ostaje kulturni ideal, ali oni koji su diskriminisani ovim tradicionalnim shvatanjem porodice promovisali su promenu zakona, mentaliteta i društvenih struktura tako da njihov životni stil i porodična situacija budu društveno prihvaćeni. Tako smo svedoci kako su samohrane majke i rekonstituisane, usvojiteljske i multietničke porodice, između ostalih, progresivno priznate, malo po malo i na veoma ograničen način, od društva u celini.

Ova podela koncepta porodice, kao i sve više pomeranje ka inkluzivnosti, ukazuje da porodična struktura nije odlučujući faktor u odlučivanju da li je porodica funkcionalna ili ne. Struktura porodice ima malo ili nimalo veze s tim koliko dobro funkcioniše: važniji su faktori kao što su harmonija, uzajamna briga i podrška, ljubav, poštovanje i zajedništvo.

Koja je uloga porodice?

Prema Alardu (1976), funkcije porodice su povezane sa obuhvatanjem niza osnovnih potreba:

- **potreba za posedovanjem** – odnosi se na materijalne stvari, to su ekonomski i obrazovni aspekti neophodni za živo;
- **potreba za odnosima** – u porodici se uči socijalizacija, komunikacija sa drugima, ljubav, osećanje voljenosti, itd;
- **potreba za postojanjem** – porodica mora da obezbedi pojedincu osećaj identiteta i samopouzdanja.

Prema literaturi, jedna od najvažnijih funkcija porodice je aspekt socijalizacije. Zahvaljujući ovom procesu ljudi stiču vrednosti i ponašanja ili norme koje su najprihvatljivije u društvu u kojem žive. Ukratko, porodica nas priprema da živimo u društvu iz okruženja sigurnosti koje ona pruža; to je prvo okruženje u kome deca imaju interakciju i uče, zbog čega je od suštinskog značaja da porodica može da pokrije ovu osnovnu potrebu za dobrim psihosocijalnim prilagođavanjem u odrasloj dobi.

TIPOVI PORODICA DANAS

1. Nuklearne ili tradicionalne porodice

Sastoje se od oca, majke i biološkog potomstva. Iako opšti način razmišljanja postaje sve otvoreniji, ovo se i dalje doživljava kao prototip porodice i možemo reći da jeste najpopularniji tip porodice.

2. Homoroditeljske porodice

Pošto sve osobe ne privlače seksualno i emotivno suprotan pol, nisu sve porodice sastavljene od heteroseksualnih pojedinaca ili parova i njihove dece.

Postoje i takozvane istopolne porodice ili porodice „dugih boja“. Ovo uključuje i porodice koje se sastoje od jedne ili dve majke lezbejke ili jednog ili dva gej oca i njihove dece.

“Ovo je moja priča o porodici sa dve majke. Ja sam sin i osećam se veoma dobro sa svojom majkama. Upoznale su se u restoranu a onda su bile cimerke jer njihovi roditelji nisu želeli da se venčaju. Onda su pobegle i venčale se. Prisustvovalo je hiljade ljudi, ali ne i njihovi roditelji jer nisu hteli da ih vide. 2018. godine su uspele da se zakonski venčaju i usvojili su me. Imam 12 godina i imam plavu kosu i plave oči. Moje majke imaju smeđu kosu sa smeđim očima, one se zovu Marija i Rebek. Mnogo se volimo i izlazimo subotom na večeru u restoran gde su se upoznale. Veoma smo srećni.”

Hoze Eksposito, 12 godina, Škola „Virgen da la penja“ (orig. CEIP VIRGEN DE LA PEÑA), Mihas, Malaga

3. Rekonstituisane ili složene porodice

Ova vrsta porodice je danas verovatno najzastupljenija zbog sve većeg trenda razdvojenih supružnika i razvoda.

Nastaju spajanjem nekoliko porodica.

Posle razvoda, potomci žive sa majkom ili ocem i njihovim novim partnerom. Pored toga, novi partner može imati i svoju decu koja su još zavisna. Ukoliko drugi roditelj takođe ima partnera sa decom, svi članovi će biti deo velike spojene porodice.

4. Porodica sa jednim roditeljem

Porodice sa jednim roditeljem se sastoje od jedne odrasle osobe sa decom. Uopšteno govoreći, češće su takoznane jednoroditeljske porodice u kojima je odrasla osoba majka. Iako su jednoroditeljske porodice oduvek postojale iz različitih razloga, uglavnom neželenih, sve više jednoroditeljskih porodica nastaje u Evropi kao izbor. U Španiji, 15,8% svih samohranih roditelja su samci.

Nacionalni institut za statistiku (Instituto Nacional de Estadística (INE)).

5. Hraniteljske porodice

Hraniteljske porodice su porodice u kojima par ili jedna odrasla osoba privremeno udomljava decu dok ne budu u mogućnosti da žive u porodici porekla ili dok ne nađu stalni dom.

To su privremene porodice koje su zadužene da deci u nevolji ponude najbolje moguće okruženje dok ne uđu u definitivni proces usvajanja ili dok njihova biološka porodica nije u mogućnosti da brine o njima.

6. Transnacionalne porodice

Sandra Rosio, 41-godišnja Bolivijanka, tipičan je slučaj. Majka četvoro dece od 7 do 22 godine, stigla je u Španiju pre tri godine, odmah je našla posao i sada brine o kući i troje tuđe dece. Došla je sa namerom da ostane samo godinu dana da otplati dugove svoga muža, koji je sa decom ostao u Boliviji. Tada su se pridodali troškovi studija najstarijeg deteta i ona sada nema nameru da se vraća. „Ovdje ima više mogućnosti, bolja budućnost, naročito za decu, ali moj muž ne želi da čuje za to. Volela bih da dovedem mlađu decu kod mene i moj najstariji sin me razume i podržava me. Ali moj muž je tamo i neće da toleriše da razmišljam o tome. Ja imam drugačiji pogled na to, ovde se mnogo toga nauči“. Fondacija Akobe (FUNDACIÓN ACOBE)

Transnacionalne porodice nastaju kada deo članova porodice emigrira u drugu zemlju, uz održavanje privrženih i emotivnih veza sa porodicom porekla. To su okolnosti kada čekaju povratak u zemlju porekla ili ponovno okupljanje koje se ne desi uvek.

„Ovakve porodice su oduvek postojale ali sadašnje imaju jedinstvenu karakteristiku: žena je ta koja emigrira u potrazi za finansijskim sredstvima da bi izdržavala celu porodicu“, kaže Raul Sanchez Molina, profesor antropologije na UNED-u (2008).

7. Proširena porodica

Proširena porodica se sastoji od nekoliko članova iste porodice koji žive pod istim krovom. Dakle, očevi, majke, potomci, stariji članovi i/ili drugi članovi kao što su stričevi, tetke, itd. mogu da žive zajedno.

Primer proširene porodice je i situacija kada potomci imaju svog sina ili čerku i žive zajedno, ili kada se nećaci i nećake doseljavaju kod tetke, ujaka/striča, rođaka, itd.

Ovaj tip porodice tradicionalno je rasprostranjeniji u mnogim zemljama sveta, iz ekonomskih i/ili kulturnih razloga.

8. Usvojiteljska porodica

Usvojiteljske porodice čine bračni par (ili jedna odrasla osoba) sa decom koja su rođena u drugoj porodici ali se o njima nije moglo brinuti, iz različitih razloga. Iako nemaju krvne veze, oni su takođe porodice koje mogu pružati roditeljsku ulogu kao i biološke porodice.

Mnoge porodice, zbog problema sa plodnošću, biraju usvajanje kao način da postanu roditelji. Neke druge porodice, iz ličnih ubeđenja, više vole da usvoje nego dobiju svoju decu. Usvojiteljske porodice su često koncentrisane u razvijenim zemljama, jer njihovi građani imaju više finansijskih sredstava za usvajanje.

"Jedno od mojih prvih sećanja bilo je kada sam bio u hraniteljskom domu gde sam živeo 5 godina. I rekli su mi: „Roditelji će ti doći za nekoliko dana“. Došao je taj dan i ja sam bio nestrpljiv, proveo sam veći deo dana nagnut nad prozorom, čekajući ih. Ali tog dana nisu mogli da dođu po mene i bio sam razočaran. Onda je došla moja majka sa svojom partnerkom, koja je bila njen prijateljica iz detinjstva. Doveli su me iz Brazila, gde sam rođen, u Španiju. Prvih godina u Španiji živeo sam sa svoje dve majke, ali sam se osećao veoma čudno jer nisam mislio da će mi se to dogoditi, da imam dve majke umesto majke i oca.

Sa osam godina već su postojale dve situacije koje su odredile moje kasnije godine – to što sam usvojen i odrastan u homoroditeljskoj porodici. Mogu da kažem da mi nijednog trenutka nije nedostajalo ljubavi u porodici, jer sam živeo sa svojim majkama. One su mi rekle da se ništa loše neće desiti jer imam dve majke, rekле su da je to isto kao da imam dva oca ili majku i oca i da čovek mora prihvatići porodicu koju ima."

Mar Balmaseda, 12 godina, Škola „Virgen de la Peña“ (orig. CEIP VIRGEN DE LA PEÑA), Mijas, Malaga

9. Porodice bez dece

Ova vrsta porodice se sastoji samo od jednog para. Sve više parova donosi svesnu odluku da nemaju dece iz različitih ličnih razloga. U drugim slučajevima, neplodnost jednog ili oba partnera ne može da se reši medicinski, zbog čega neki parovi nemaju decu. Imati decu nije sinonim za porodicu; parovi bez dece su takođe porodice.

10. Interculturalne porodice

Kao posledica objedinjavanja migracija, postepeno su se oblikovala nova porodična jedra: interculturalne ili mešovite porodice, koje čine jedan lokalni stanovnik i jedan stranac. Ova vrsta porodice postaje sve češća.

Održavanje kulturnog identiteta, dobijena društvena podrška, integracija zajednice i upravljanje kulturološkim razlikama na osnovu vrednovanja dvojnih kulturnih obrazaca, glavni su zaštitni faktori stabilnosti parova (Moskato, Čanluičić; Martos-Mendez, Maria Hoze, 2016).

ISTINITA PRIČA: "Moj ujak Migel, brat moje majke, otišao je da živi u Baskiji. Tamo je upoznao Šilu, Brazilku; počeli su da se zabavljaju i zaljubili se, a kao rezultat te ljubavi je rođen Miguelito, moj rođak, kojeg sam upoznao pre nekoliko meseci. Sada ću vam reći zašto: kada je imao godinu dana, njegovi roditelji su odlučili da odu da žive u Brazilu da upoznaju njegovog brata Gabrijela, dete iz Šiline prethodne veze. Tamo su živeli kao porodica nekoliko godina, Miguelito je živeo u najlošijoj oblasti, u favelama. Nažalost, nije mogao da izađe da igra, jer je to veoma opasan predeo. Srećom, njegov Gabrijel je bio veoma ljubazan i uvek se igrao sa njim. Sve dok se jednog dana nije dogodila nesreća. Gabrijela je ujeo komarac i posle nedelju dana je umro. Tada se desilo nekoliko promena, Šila i moj ujak su se razdvojili i prošlo je nekoliko teških godina, posebno za Miguelita, koji je morao da se prilagodi da bude bez Gabrijela i bez svog oca. Zatim, zahvaljujući pozitivnosti mojih babe i dede sa majčine strane, uspeli su da dovedu Miguelita i Šilu u Španiju, dajući Šili priliku da ponovo izgradi svoj život u Baskiji, gde je sve počelo."

Kora Meljado, 11 godina. Škola „Las Maravillas-Maró“ (orig. CEIP LAS MARAVILLAS-MARO), Malaga

Poteškoće kod klasifikacije tipova porodice

Nekoliko tipova porodice u jednoj

Ako literatura i stvarnost išta ukazuju, kada se osvrnemo oko sebe, to je da je porodicu teško svrstati u samo jedan od navedenih tipova, ili da ona može da evoluira u drugi tip porodice od onog kakva je sada. Postojanje homoroditeljske porodice ne isključuje mogućnost razvoda i rekonstituisanih porodica u bilo kojoj od ovih porodičnih struktura koje su lezbejske, gej, biseksualne ili trans; jednoroditeljske porodice, usvojiteljske, multietničke i multi-rasne, a kasnije u životu transnacionalne, bez dece, prekomponovane ili porodice bilo kog drugog oblika među mnogim koji su prisutni u našem okruženju.

Porodične strukture se konstantno razvijaju

Današnji tipovi porodice su veoma drugačije od porodica koje su postojale pre 50 godina, kao što su i one bile drugačije od porodica 50 godina pre toga. Porodica je onoliko koliko je porodica u svetu.

Društvo se menja i sa njim postaju vidljivi novi oblici suživota koji su oduvek postojali na marginama (usvojiteljske, homoroditeljske, jednoroditeljske, rekonstituisane porodice, itd). Nastaju i drugi oblici porodične suživota kao rezultat životnih izbora – parovi bez potomstva po izboru, biološka deca dobijena ROPA metodom (prijem jajnih ćelija od partnerke), oplodnja ili surrogat majčinstvo, osobe koje odluče da žive same ili one koje smatraju svog ljubimca kao deo porodičnog jezgra.

OSEĆAŠ SE SLOBODNO

"Neverovatno je koliko se dugo osećam zaista slobodna. Pre nekoliko dana moj mlađi brat, koji ima jedva pet godina, mi je rekao da bi voleo da bude devojčica i da želi da se zove Marta, ali da mu je neprijatno. Ove reči možda mnogima ne deluju važne, samo mali dečak koji priča gluposti, ali mene su naterale na razmišljanje. Razmišljala sam o stvarima na koje nikad ranije nisam obraćala pažnju, na primer da li je moguće biti neko drugi, ili da li je moj brat sloboden da postane ko god želi. Prema onome što nas uče, imamo svakakve vrste slobode i milion načina da budemo svoji. Ali to nije istina, i vi to ne shvatate sve dok ne vidite kako je neko drugi zatvoren u neki stereotip. Provela sam dan i noć istražujući šta da učinim da se on oseća prijatno da bude to što jeste, ali sam zaboravila najvažniju stvar. On je bio ona. Ja imam sestru i sve dok ne shvatimo da čovek ne mora da bude ono što mu se nameće, niko nikada neće biti potpuno sloboden."

Ponoviću opet pitanje: A vi, da li se osećate slobodnim?"

Sofija Olmedo, 17 GODINA, ANTEKERA, MALAGA

Porodice – sve različite, sve važne

5. Dobre prakse

U ovom odeljku ćete pronaći dobre prakse iz različitih zemalja iz oblasti inkluzivnog rečnika, organizovane po ciljnim grupama, odnosno krajnjim korisnicima koji mogu imati koristi od njih.

Imajte na umu da su neke od ovih praksi kreirali profesionalci koji su pristali da budu kontaktirani za dalje informacije, a u nekim drugim slučajevima, prakse se mogu besplatno preuzeti. Ovo Vam može dati ideju o različitim vrstama aktivnosti i inicijativa preduzetih sa različitim grupama i dati Vam inspiraciju.

U okviru ovog odeljka naći ćete dobre prakse za 3 grupe: učenike, nastavnike i roditelje.

Inkluzivni rečnik za učenike

Neki opšti saveti koji se mogu dati učenicima u školi¹

- Najjednostavniji način je da se suprotstavite anti-LGBTQI+ uznemiravanju. Prijavite to odmah svom nastavniku ili postupite prema drugom načinu prijavljivanja u Vašoj školi.
- Nemojte prepostavljati rodni identitet ili seksualnu orijentaciju vašeg druga/drugarice iz odeljenja. Pitajte svog druga/drugaricu za zamenice koje žele da koristite za njih. Ali kako? Jednostavno pitajte „Koje su tvoje zamenice?“. Zatim se predstavite, „Ja sam....a moje zamenice je: on (ona/ono).“
- Budite podrška drugovima/drugaricama iz odeljenja koji su se autovali i slušajte njihova iskustva.
- Budite uz drugove iz odeljenja koji žele da koriste toalet koji je prikladan za njih i njihov rodni identitet.

¹ <https://promoonline.org/blog/classmates-allies-can-lend-hand/>

Strateški plan Udruženja učenika (Portugal)

Ovu praksu je Udruženje učenika u Portugalu uvrstilo u svoj strateški plan aktivnosti koje se tiču uključivanja LGBTQI+ učenika.

Osnovni ciljevi su da svaki učenik bude poštovan i uključen bez obzira na rodni identitet ili seksualnu orijentaciju. Oni žele da naprave konkretnе promene kako bi njihova škola bila bezbedno mesto za sve.

Dodatne informacije:

Za dodatne informacije, možete kontaktirati: Mariju Hose de Figueiredo Tavares (mjftavares@gmail.com), direktorku škole „Escola Secundária Filipa de Vilhena”.

GSA (Savez za rod i seksualnost) klub pri Američkom koledžu u Sofiji iz Bugarske

Klub GSA na Američkom koledžu u Sofiji (orig. American College of Sofia) pruža bezbedno mesto za učenike za okupljanje, međusobno pružanje podrške, razgovaranje o seksualnoj orijentaciji, identitetu i izražavanju i rad na okončanju homofobije i transfobije.

GSA je osnovan 2016. godine. Osnivači GSA (Savez za rod i seksualnost) pri Američkom koledžu u Sofiji su bili Nikola Nenkov i Deni Nikolov. Aktivni pristalica ideje je bio Lorel Zmolek-Smit (nastavnik u Odelenju za engleski kao strani jezik pri Američkom koledžu u Sofiji).

Klub je otvoren za sve, bez obzira na seksualnu orijentaciju i rodni identitet.

Glavni cilj je da se obezbedi siguran prostor za diskusiju o rodu i seksualnosti, da se pruži podrška, da se stvori zajednica i da se utiče na pozitivne promene.

Savet!

Svaka škola ga može koristiti kao primer za stvaranje sopstvenog GSA kluba.

Možete [proveriti izvor](#) za više informacija.

[Američki koledž u Sofiji – odsek: Engleski kao strani jezik](#)

Više informacija:

- imejl: lzmolek-smith@acsbg.org.
- <https://www.acs.bg/>

[Direktni link – samo na bugarskom jeziku](#)

[GSA Klub](#)

Ako želite da pročitate više informacija o klubu GSA, nastavite da čitate!

GSA (Savez za rod i seksualnost)

GSA klub pri Američkom koledžu u Sofiji pruža bezbedno mesto za učenike da se sastaju, podržavaju jedne druge, razgovaraju o pitanjima u vezi sa seksualnom orijentacijom i rodnim identitetom i izražavanjem, i da rade na okončanju homofobije i transfobije.

GSA nije samo klub za LGBTQI+ učenike gde moraju da objave svoju seksualnu orijentaciju ili razlog za prisustvo.

Dokazi na osnovu ličnih priča i iskustva ukazuju na to da GSA klubovi mogu znatno da poboljšaju školsku atmosferu za lezbejke, gej, biseksualce, transrodne učenike, učenike koji se preispisuju i njihove saveznike. GSA klubovi koji sprovode obuke za veću osetljivost učenika i nastavnika obično primećuju smanjenje uvreda, provokacija i uznemiravanja posle napora u propagiranju. GSA klubovi, takođe, stvaraju bezbedni prostor za učenike da se sastaju i druže u bezbednom okruženju.

GSA klubovi obezbeđuju podršku

Mnogi GSA klubovi funkcionišu kao grupa za podršku i obezbeđuju sigurnost i poverljivost učenicima koji se bore sa svojim identitetom kao gej, lezbejke, biseksualci, transrodni, ili se preispisuju, ili onima koji doživljavaju uznemiravanje u školi zbog svoje stvarne ili opažene seksualne orijentacije ili rodnog identiteta ili izražavanja. Ove grupe često pružaju jedan od retkih sigurnih prostora za učenike da se izraze i budu "svoji".

GSA klubovi grade zajednicu

GSA klubovi su, takođe, društvene grupe. Oni pružaju osećaj zajednice i prostor za LGBTQI+ osobe i strejt saveznike da izgrade društvenu mrežu u kojoj se poštuje njihov identitet. Mnogi GSA klubovi organizuju okupljanja uz roštaj ili filmske večeri, organizuju odlaske na lokalne LGBTQI+ zabave ili LGBTQI+ paradu ponosa i zajedno prisustvuju konferencijama. GSA klubovi su odličan način da izgradite zajednicu u vašoj školi i da smanjite izolaciju koju bi LGBTQI+ učenici inače mogli iskusiti.

GSA klubovi preduzimaju aktivnosti da stvore promene

Pored uloge podrške, neki GSA klubovi rade na edukaciji sebe samih i šire školske zajednice o pitanjima seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Mogu dovesti spoljne govornike da obrade određenu temu kao što je istorija LGBTQI+-a. Mogu da organizuju „Nedelju ponosa“ ili LGBTQI+ događaje za podizanje svesti i da ponude niz edukativnih radionica, panela i proslava ponosa. Neki GSA klubovi organizuju dan razvoja kolektiva „Podući nastavnike“ koji se fokusira na podučavanje školskog osoblja kako da budu bolji saveznici LGBTQI+ učenicima. Postoje mnoge druge vrste obrazovnih i aktivističkih događaja koje GSA klubovi mogu da realizuju.

GSA klub pri Američkom koledžu u Sofiji je učestvovao i pomagao u organizaciji Umetničkog festa Koledža kao i Dana autovanja, Dana tišine i Prajda u Sofiji. Pozvali su mnoge goste govornike i posetili panele i manifestacije u široj zajednici Sofije. „Ponekad samo jedemo picu i gledamo filmove. Svako je dobrodošao da nam se prodruži u bilo kom trenutku!“

Fotografija osnivača GSA kluba pri Američkom koledžu u Sofiji

Isti, a različiti (Srbija)

Ova akcija se sastojala od trodnevne obuke koju je organizovalo udruženje građana za srednjoškolce kako bi ih naučilo kako da se bore protiv diskriminacije LGBTQI+ populacije.

Glavni cilj je bio da tinejdžeri shvate važnost prihvatanja seksualne orijentacije drugih ljudi, bez predrasuda i stereotipnih razmišljanja koje su uobičajene u društvu.

Savet!

Škole i lokalne zajednice mogu da koriste slične kurseve obuke, ali obavezno pronađite kvalifikovanog edukatora.

[RTVBOR](#)

[STUDENTSKI CENTAR BOR](#)

Inkluzivni časovi (Italija)

Učionica mora postati prostor za diskutovanje i eksperimentalno okruženje za inkluziju i „otvorenu“ didaktiku, prostorije i hodnici škola moraju da budu zaštićena mesta, gde su pitanja u vezi sa polnim i rodnim razlikama normalan deo svakodnevnog života.

Osnovni cilj je edukacija o ravnopravnosti i poštovanju različitosti, kako bi se prevazišli stereotipi u vezi sa društvenom ulogom, zastupljenosti i o tome šta znači biti žena i muškarac, devojčica i dečak, muška ili ženska beba; zatim, edukacija o poštovanju roda, kulturnog i verskog identiteta, seksualne orijentacije, mišljenja i ekonomskog i društvenog statusa.

Savet!

Učenička udruženja koja postoje u školama mogu da iskoriste ovu aktivnost tako što će ovu temu uključiti u diskusije na učeničkim okupljanjima kako bi svi učenici bili svesni postojanja različitosti. Bilo bi korisno konsultovati propise, materijale koji se mogu naći na internetu, filmove koji se koriste kao tema za diskusije ili imati smernice stručnjaka.

[Gimnazija Kanicaro](#)

[Opšta škola \(Indire\)](#)

ONG LAMBDA (Španija)

Lambda, LGBTQI+ kolektiv za seksualnu raznolikost, rod i porodicu je neprofitno udruženje koje je osnovano 25. septembra 1986. motivisano situacijom pravne diskriminacije i društvene marginalizacije koju su trpele LGBTQI+ osobe.

Glavni cilj je javno osuditi pravnu diskriminaciju i društvenu marginalizaciju realnosti homoseksualizma, transrodnosti i biseksualnosti. Takođe, cilj je i borba za potpunu pravnu i društvenu ravnopravnost svih ljudi bez obzira na njihovu seksualnu orientaciju i/ili rodni identitet i izražavanje; promovisanje zdravlja, društvenog učešća i kulture u LGBTQI+ zajednici na inkluzivni način, kao i pružiti usluge obuke, savetovanja i podrške.

Savet!

Učenici, škole, administracija i porodice mogu da koriste resurse koje imaju na raspolaganju. Pogledajte sledeće projekte:

„Diversia plan”, obuka u školama:

- osnovno obrazovanje: pričanje priča i radionice,
- srednjoškolsko obrazovanje i ostali obrazovni nivoi: radionice namenjene srednjim školama ili ekvivalenti nivo, kao i drugim nivoima (početno stručno obrazovanje i obuka, više škole, stručno obrazovanje i obuka...).

Više informacija:

Ovde su dostupni mnogi resursi (na španskom i katalonskom jeziku).

[LAMBDA Valensija](#)

Inkluzivni rečnik za nastavnike

Neki opšti saveti za nastavnike u školama²

- „Integrišite LGBTQI+-inkluzivne knjige sa drugim knjigama i omogućite da se anonimno lako pozajmljuju. Šeli, nastavnica engleskog u gimnaziji u Tenesiju, je objasnila, „Prvo sam napravila poseban LGBTQI+ odeljak, ali samo su učenici koji se ovako identifikuju uzimali te knjige. Kada sam integrisala knjige sa drugim žanrovima, mnogi učenici su ih pozajmljivali.” Njen pristup omogućava učenicima da diskretno izaberu knjige i koristi njihova komplementarna interesovanja za, recimo, naučnu fantastiku ili fantastiku.”
- „Nemojte se oslanjati na LGBTQI+ učenike da objašnjavaju odeljenju LGBTQI+ likove iz knjiga. Pustite ih da volontiraju, ali se prema njima ophodite kao prema svakom drugom učeniku. Mnogi LGBTQI+ učenici još uvek otkrivaju sopstvene identitete i tražiti od njih da govore u ime čitave manjinske grupe je zastrašujuće. Pored toga, kada ih izdvajate može se stvoriti utisak da su sve LGBTQI+ osobe iste.”

²

<https://www.edweek.org/teaching-learning/opinion-10-tips-for-building-a-more-lgbtq-inclusive-classroom/2019/10>

Inkluzivni nastavni plan i program (Portugal)

Engleski kao strani jezik - plan ([Prilog 1](#)).

Od učenika se traži da odgovore na kratku anketu na temu „Inkluzija”.

Posle toga gledaju kratki film ‘Oni-one-ons’ i rade zadatke iz radnih listova ([Prilog 2](#)).

Posle gledanja kratkog filma održaće se debata; postavite pitanja poput: ‘Imajući u vidu kratki film koji ste upravo gledali, šta može da se uradi da škole budu inkluzivna i bezbedna mesta za sve?’

Glavni ciljevi ove vežbe su:

- podignuti svest o različitim rodnim identitetima,
- promovisati inkluziju svakog učenika bez obzira na njihov rodni identitet,
- stvaranje pozitivnog i bezbednog okruženja za učenje.

Savet!

Nastavnici mogu da koriste ovu vežbu u učionici.

Neki od sredstava koji se mogu koristiti su radni listovi, računar, LCD projektor, onlajn formulari, laptopovi/pametni telefoni učenika, Internet, tabla.

Za više informacija kontaktirati autore, iz sledećih škola:

- **Anabela Kunha.** Nastavnica engleskog jezika, „Agrupamento de Escolas do Cercado do Porto”, Porto anabela.cunha@aecerco.pt
- **Ana Pereira.** Nastavnica engleskog jezika, „Agrupamento de Escolas D. Pedro I”. anapereiraescola@hotmail.com
- **Tereza Koutinho.** Nastavnica engleskog jezika , „Agrupamento de Escolas de Abaçao” teresacoutinho@gmail.com

Poštovanje imena i zamenica učenika (Bugarska)

Osnovni cilj ove vežbe je podrška mlađoj trans osobi.

Savet!

Svaka škola može da koristi ovu vežbu kao primer kako školsko osoblje može da radi kao tim koji podržava mladu osobu pošto se autovala.

Brošura

Više informacija:

Videti [brošuru za nastavnike na bugarskom](#) jeziku.

Prajd Pozorišni festival (Srbija)

Festival nastoji da rasvetli različite aspekte borbe LGBTQI+ zajednice na umetnički relevantan način i omogući im da budu dostupniji i jasniji široj publici. Gledanje pozorišnih predstava nas podstiče da razmišljamo o određenim situacijama u našim životima, bilo pozitivnim ili negativnim.

Glavni cilj je da tinejdžeri shvate važnost razmišljanja bez predrasuda.

Savet!

Proverite da li u Vašem gradu postoje pozorišne predstave na ovu temu.

[Program Heartefakt Prajd pozorišnog festivala](#)

LGBTQI+ pitanja nisu tabu tema, nastavnici i učenici su spremni da o njima razgovaraju na času (Italija)

LGBTQI+ pitanja ne bi trebalo da budu tabu teme u školi. Seksualna orijentacija, rodni identitet i homofobija (kao i bifobija i transfobija) moraju da budu predmet nastave.

Glavni ciljevi ove prakse su da se poboljšaju različitosti kako bi se sprečile pojave seksualnog nasilja, agresije i maltretiranja; da se prepozna vrednosti rodnog identiteta radi povećavanja samopoštovanja; i da se vodi dijalog u cilju prepoznavanja i prevazilaženja sukoba između različitih rodova.

Savet!

Školski kolektiv može ovo da iskoristi, a nastavnici bi mogli da dobiju inspiraciju iz ovih predloga i da pričaju o ovim pitanjima na svojim časovima. Možda biste mogli da potražite psihologa i/ili stručnjaka u ovoj oblasti.

[Orizonte škola](#)

[Zbirni izveštaj o homofobiji u EU](#)

„Orijenta”, Sveobuhvatna kancelarija za LGBTQI+ (Španija)

Ovo je javno savetovalište i služba podrške gradskog veća Valensijske, namenjena onim ljudima koji se identikuju kao LGBTQI+ a kojima je potrebna posebna pažnja.

Usluge koje nudi „Orijenta” imaju za cilj postizanje sveobuhvatne i globalne svesnosti s obzirom na različite sfere i potrebe svake osobe. Usluge su:

- psihološko savetovanje, kako individualno tako i za dvoje ili grupno;
- individualizovani planovi socijalne zaštite, koji uključuju personalizovanu podršku;
- pravne savete o pitanjima u vezi sa LGBTQI+ temama (brak, pripadnost, promena registracije kod trans osoba itd.);
- briga o LGBTQI+ deci i adolescentima, kao i njihovim porodicama;
- usmeravanje oko karijere i obrazovanja, posebno za trans osobe;
- saveti za LGBTQI+ migrante o mogućnostima regulisanja njihove situacije i podnošenja zahteva za azil;
- briga i pomoć žrtvama istorodnog nasilja (kod istopolnih parova);
- briga i pomoć žrtvama diskriminacije i zločina iz mržnje protiv LGBTQI+ fobije.

Savet!

Svi mogu da koriste ove izvore, koji su dostupni (uglavnom na španskom) na zahtev.

Više informacija:

- Kontakt: orienta_vlc@cv.gva.es, +34 900 10 10 15 (besplatno iz Španije)

[Orijenta](#)

Dodatne dobre prakse

Najbolje prakse za pružanje podrške LGBTQ učenicima. Vodič za učenje tolerancije (SAD)

Besplatni obrazovni materijal, lekcije i alati za nastavno osoblje u kome su dati primeri prakse protiv pristrasnosti u školama.

Put ka školi koja je otvorena prema LGBTQI+ osobama počinje jednostavnim koracima preporučenim u svakom od četiri ključna dela ovog vodiča:

- provera politike
- kultura u učionici
- instrukcije – strategije za integraciju LGBTQI+
- angažovanje porodice i zajednice

Glavni cilj ove prakse je podrška obrazovnim institucijama, školama i nastavicima u pripremanju dece i mladih da budu aktivni u raznolikoj demokratiji.

Savet!

Svaka škola može da koristi ovo primenom uputstava, mera, organizacije nastave, navedenih u Vodiču za učenje tolerancije.

[LGBTQI+ Vodič za najbolje prakse](#)

Inkluzivni rečnik za roditelje

BC Dečija bolnica je [posvetila jednu stranicu na svom vebajtu](#) za roditelje LGBTQI+ dece.

Saveti za roditelje iz bolnice Džon Hopkins, SAD, možete takođe pronaći [ovde](#).

Pedijatri i specijalisti za zdravlje adolescenata pri bolnici Džon Hopkins, [Renata Arington Sanders](#) and [Erol Filds](#) su podelili korake koje možete preduzeti da bi vaše dete bilo srećno i zdravo.

Neki od saveta

- **Dajte im do znanja da su voljeni**
- **Podstaknite dijalog**
- **Naučite činjenice:** To nije „samo faza.” Prihvate — nemojte odbaciti — njihov osećaj sebe koji se razvija. Ne postoji „lek.” To nije nešto što treba popraviti. Ne tražite krivca. Umesto toga, prihvate svoje dete i sve ono što jeste.
- **Ostanite povezani sa školom**
- **Obratite pažnju na znakove zlostavljanja**
- **Zauzmite timski pristup**
- **Pobrinite se da deca formiraju zdrave odnose**

Pet smernica u vezi sa LGBTQI+, izdato od strane AMPLOS („Udruženje majki i očeva za slobodu seksualne orijentacije i rodnog identiteta“) (Portugal)

Udruženje majki i očeva koje podržava slobodu u pogledu seksualne orijentacije i rodnog identiteta izdao je pet smernica namenjenih porodicama LGBTQI+ osoba, kao i nastavnicima. AMPLOS („Associação de mães e pais para a Liberdade de Orientação sexual e Identidade de Género“) je omogućio da smernice budu dostupne raznim zajednicama, odnosno školama.

Smernice se fokusiraju na:

- raznolikost rodnog izražavanja u detinjstvu;
- porodice trans osoba;
- porodice lezbejki, homoseksualaca i biseksualaca;
- seksualnu orijentaciju i rodni identitet u školi.

AMPLOS održava nedeljne sastanke sa porodicama LGBTQI+ osoba koje traže podršku, savete itd.

Glavni cilj je borba protiv predrasuda i diskriminacije prema LGBTQI+ osobama i davanje didaktičkih sredstava porodicama i članovima zajednice kada se bave ovim pitanjima.

Savet!

Svako može da koristi smernice kao izvor informacija, ali i kao materijal u učionici.

Više informacija:

- Kontakt: amplos.bo@gmail.com

[Vodič ACEGIS](#)

[Projekat “Ampliando Famílias” - AMPLOS](#)

Knjiga za roditelje „Hrabrost biti roditelj“ (Bugarska)

LGBTI omladinska organizacija „AKCIJA“ organizovala je 9. juna 2021. predstavljanje nove knjige – „Hrabrost biti roditelj“ u gradu Plovdivu. Cilj ovog događaja je bio da se privuče pažnja bugarskog društva i da se podigne svest i osjetljivost prema izazovima sa kojima se suočavaju roditelji LGBTQI+ dece i LGBTQI+ osobe uopšteno.

„Hrabrost biti roditelj“ je zbirka ličnih priča roditelja koji dele sopstveni i duboko lični susret sa otkrivanjem identiteta svoje dece. Zahvaljujući njima mi se susrećemo sa iskustvom kako je biti roditelj čije se dete deklariše kao LGBTQI+.

Tokom događaja, učesnici su imali priliku da dobiju primerak knjige i čuju lične priče roditelja LGBTQI+ dece i da postavljaju pitanja o tome kada i kako je prikladno da se član zajednice deklariše svojoj porodici, kolegama i prijateljima.

„Hrabrost biti RODITELJ“ obuhvata 30 anonimnih intervjua kako bi roditelji LGBTQI+ dece u Bugarskoj pružili priliku da podele svoja iskustva, emocije, osećanja, strahove i brige o tome kako je biti roditelj LGBTQI+ deteta. Intervjui su namenjeni svim roditeljima LGBTQI+ osoba, a posebno onima koji su spremni da podele savete za iskazivanje ljubavi, prihvatanje i podršku LGBTQI+ deci onakvoj kakva jesu.

Prikupljanje anonimnih intervjuva omogućava čitaocu da dublje „zađe“ u svet LGBTQI+ dece i njihovih roditelja, da bi se organizovale i analizirale njihove potrebe i izazovi sa kojima se suočavaju, kako bi se dobila jasnija slika o najvećim teškoćama sa kojima se susreću i kako bi ih prevazišli.

Projekat se realizuje uz finansijsku podršku ambasade Holandije u Bugarskoj.

„Podrška roditelja i porodice je veoma značajno za mlade, jer treba da budu voljeni i prihvaćeni takvi kakvi jesu. Ovo je ponekad izazov za mlade LGBTQI+ osobe i njihove roditelje. Rad LGBTQI+ omladinske organizacije „Akcija“ u ovom pravcu je jedinstven i mi ga podržavamo,“ rekao je Bit Ten Tašer, ambasador Holandije u Bugarskoj.

Osnovni cilj ove knjige je podizanje svesti i osjetljivosti društva na izazove sa kojima se suočava LGBTQI+ zajednica.

Save!

Svako može da koristi ovu knjigu. Naročito se preporučuje roditeljima LGBTQI+ dece. Knjiga se može koristiti kao priručnik ili vodič o tome kako se nositi sa osećanjima i emocionalnom krizom.

Više informacija:

- Kontakt:
<https://www.deystvie.org/>
info@deystvie.org. Adresa: Sofija 1000, poštanski fah 258

Članak: Hrabrost biti roditelj

Vodič: Hrabrost biti roditelj (na bugarskom)

Priručnik je nastao sa ciljem da informiše i edukuje profesionalce iz različitih oblasti o savremenim pristupima u radu sa LGBTQI+ populacijom i njihovim porodicama. Ovaj priručnik takođe ima za cilj da približi smernice i afirmativnu praksu stručnjacima kroz naučna istraživanja i modele.

Osnovni cilje je edukacija stručnjaka o savremenim pristupima u radu sa LGBTQI+ populacijom i njihovim porodicama.

Iako je prvenstveno namenjen stručnjacima, priručnik je, takođe, vrlo koristan za roditelje jer daje jasne informacije o fazama kreiranja identiteta, karakteristikama svake faze i načinu ophođenja prema mlađoj osobi u svakoj od njih. Koliko znamo, ovo je jedini priručnik u okruženju koji u izvesnoj meri pokriva potrebe roditelja LGBTQI+ dece.

Save!

Nastavno osoblje, roditelji, socijalni radnici i svi koji rade sa mladima, uključujući i mlađe LGBTQI+ osobe, mogu da koriste ovaj priručnik. Priručnik će Vam dati informacije i moći ćete da primenite znanje.

Više informacija:

- Kontakt: savetovaliste@izadjii.rs <https://www.izadjii.rs/>

Link za priručnik

Porodice protiv zlostavljanja (Italija)

Statistika otkriva da je rasprostranjenost diskriminacije i zlostavljanja mnogo veća među LGBTQI+ učenicima nego među njihovim vršnjacima koji nisu LGBTQI+.

„Porodica igra sve značajniju ulogu. Kada diskriminaciju i maltretiranje ne prijavljuju deca, to čine njihove majke. One strahuju za bezbednost svoje dece, posebno najmlađe, one koja pohađaju srednju školu. Plaše se da će biti na meti nasilnika i ne znaju kako da ih zaštite.“

Služba za psihološku podršku za porodice koje traže podršku

Osnovni ciljevi jesu da se pomogne porodici učenika koja to zatraži, uz psihološku podršku školskog psihologa.

Savet!

Ovaj vodič mogu da koriste sve porodice učenika škola i udruženja njihovih roditelja. Može se koristiti da pomogne porodicama u podršci svojoj deci kada su zlostavljana u školi zbog njihove rodne različitosti.

LGBT Program za region Madrida (Španija)

Vodič za roditelje (na italijanskom)

AGEDO Association

Odeljenje za socijalna pitanja (orig. Consejería de Asuntos Sociales) u Madridu (Španija) izdalo je vodič koji nosi naslov Vodič za brigu o maloletnicima sa rodnom različitošću (orig. Guía de Atención a Menores con Diversidad de Género).

Sadrži uvod u terminologiju, materijale i prikaz izazove koji postoje u regionu Madrida, uključujući i informacije o LGBT programu u Madridu. Vodič pruža informacije i smernice onim porodicama čija deca iznose neslaganje sa svojim dodeljenim polom, kako bi se prvenstveno približili stvarnosti jer će tako moći da razumeju i da prate svoju decu u njihovom potpunom razvoju, nudeći im sigurnost, naklonost i ljubav koja im je potrebna.

Cilj je približiti roditeljima specijalizovan materijal koji postoji u Zajednici Madrid u ovoj oblasti, da upoznaju i prepoznaju normalnost rodne različitosti, da se identifikuju sa iskustvima drugih porodica, i ukratko, da imaju pomoć koji će im omogućiti da donesu odluke koje garantuju sreću njihove dece, jer to mora biti, i nesumnjivo jeste, njihov glavni cilj.

Isto tako, može biti koristan vodič za sve stručnjake u različitim oblastima, koji se u svom radu susreću sa situacijama rodne različitosti, pružajući im pomoć za obavljanje njihovog posla, bez predrasuda za svu podršku, obuku i smernice koje mogu dobiti stručnim savetom sadržanim u LGBT programu Zajednice Madrid.

Savet!

Svako može da koristi ovaj materijal kao informativni vodič.

Više informacija:

- <http://www.madrid.org/bvirtual/BVCM013919.pdf>

6. Dobre prakse u školi

Slično kao i u prethodnom odeljku, ovde ćete naći dobre prakse iz različitih zemalja na temu inkluzivnog rečnika, koje se posebno odnose na škole.

Imajte na umu da su neke od ovih praksi kreirali stručnjaci koji su pristali da budu kontaktirani za više informacija, a u nekim slučajevima, prakse se mogu besplatno. Uopšteno, ovo Vam može dati ideju o različitim vrstama aktivnosti i inicijativa preuzetih sa različitim grupama i dati Vam inspiraciju.

Inkluzija trans učenika u školu (Portugal)

Kada je trebalo da trans učenici započnu školsku godinu, direktorka i njen tim su uspostavili sledeće procedure da im požele dobrodošlicu:

- sastali su se sa učenicima, roditeljima/starateljima učenika, Savetom roditelja, nastavnicima odgovornim za obrazovne timove učenika i multidisciplinarnim timom;
- obrazovni timovi bili su upoznati i obavešteni o zakonskim procedurama – nije trebalo spominjati “mrtvo” ime učenika i trebalo je da ih oslovljavaju po njihovim afirmisanim imenima; u zvaničnim dokumentima inicijali “mrvog” imena treba da stoje ispred afirmisanog imena;
- učenici bi sami birali prostorije (toaleti, svlačionice) koji njima više odgovaraju;
- nastavnicima je rečeno da je potrebno da na časovima Građanskog vaspitanja uključe teme u vezi sa borbot protiv diskriminacije zbog seksualne orijentacije, rodnog identiteta i izražavanja i polnih karakteristika (kako je preporučeno zakonodavstvom – orig. *Estratégia Nacional para a Igualdade e a Não Discriminação — Portugal + Igual (ENIND)*).

Važno je istaći da je jedan trans učenik pitao svog nastavnika da li je moguće da pozove jednu grupu da informiše svoje drugove o LGBTQI+ temama tokom časa Građanskog vaspitanja, što se i desilo.

Osnovni cilj je inkluzija svakog učenika u školi bez obzira na rodni identitet.

Savet!

Svaka škola može da koristi ovu praksu. Možda ćete morati da konsultujete zakonodavstvo, vodiče za obrazovanje ili druge znanične izvore.

Više informacija:

- Kontakt: Marija Hoze Tavares (**Ms. Maria José Tavares**). Direktorka srednje škole “Filipa de Vilena” (Escola Secundária Filipa de Vilhena) mjftavares@gmail.com

Uključivanje SORI u školske propise kao zaštićene karakteristike za maltretiranje i diskriminaciju (Bugarska)

Nekoliko škola u regionu Sofije uključilo je u svoju školsku politiku seksualnu orijentaciju kao zaštićenu karakteristiku u slučajevima zlostavljanja i diskriminacije. Ovo je jasan znak da škole neće dozvoliti takvo zlostavljanja. Ova politika takođe šalje poruku da škola brine o različitostima i da ima za cilj zaštitu svojih učenika, bez obzira na njihov identitet. Bolja praksa bi bila da se, takođe, uključe rodni identitet i izražavanje i seksualne karakteristike.

Pošto je bugarsko društvo još uvek na samom početku razvijanja osetljivosti i empatije za probleme LGBTQI+ osoba i ova tema je izuzetno osetljiva za učenike, roditelje i nastavnike, postoji vrlo malo dobrih praksi u ovom pravcu, ali neke škole su ih uključile u svoja interna pravila i propise u kojima se navodi da diskriminacija protiv učenika drugačije seksualne orijentacije, verbalno vređanje, ponižavanje, ismejavanje, fizičko nasilje i zlostavljanje učenika podležu administrativnim kaznama, jer se takvim radnjama krše ljudska prava i neće se tolerisati od strane školske uprave.

Glavni cilj ove prakse jeste da se spreči zlostavljanje.

Savet!

Svaka škola može da koristi ovu praksu. Ona podstiče promenu ili poboljšanje školske politike.

Podrška LGBTQI+ učenicima (Srbija)

Roditelji su obavestili direktora škole da je njihovo dete, koje je trebalo da krene u novu školu, transrodna osoba.

Direktor je organizovao sastanak sa tim učenikom, njegovim roditeljima i školskim pedagogom i psihologom. Na sastanku su utvrdili najpogodnije norme za učenika.

Učenikov rod na rođenju je bio poznat samo nekolicini članova osoblja. Na taj način direktor je sprečio ostalo osoblje škole da se nemerno ponaša drugačije prema LGBTQI+ učeniku u odnosu na ostale učenike.

U školskoj dokumentaciji korišćeno je novo ime učenika, prilagođeno novom polu.

Učeniku je potpuno omogućeno da se ponaša u skladu sa svojim rodnim identitetom, ostavljajući mu odluku da li će otkriti svoj rod drugim učenicima i nastavnicima.

Glavni cilj je podrška LGBTQI+ učenicima.

Savet!

Svaka škola može da koristi ovu praksu.

„Alias” u Salentu. Direktor: „izbor jednakosti” (Italija)

Program „Alias” postoji u srednjoj školi „Don Tonino Belo” u Kopertinu za učenike koji su u tranziciji roda. Prva škola u regionu Pulja koja je uvela „put” koji označava prekretnicu u smislu integracije kroz sporazum o poverljivosti između škole, porodice i učenika koji traži da bude priznat u drugom rodu od onoga koji mu je dodeljen na rođenju.

Novi školski propisi omogućiće da se u rodnoj tranziciji izabere ime „po izboru”, a ne ono pod kojim je učenik registrovan. Na taj način će školska deca u rodnoj tranziciji moći da imaju izabrano ime u službenim školskim dokumentima: u svedočanstvima, u knjižici izostanaka i elektronskoj evidenciji.

Glavni ciljevi su da se garantuje mirno okruženje za sve učenike, da budu zaštićeni od transfobičnih uvreda i diskriminacije; i da se izbegne sramota i nelagodnost zbog stalne izloženosti ličnoj i kompleksnoj priči kao što je promena pola.

Savet!

Svaka srednja škola može da koristi ovu praksu. Može se koristiti da se „učenicima u rodnoj tranziciji garantuje mogućnost da borave u mirnom okruženju za učenje, pazeći na zaštitu privatnosti i dostojanstva pojedinca, pogodnom za negovanje međuljudskih odnosa zasnovanih na pravičnosti i međusobnom poštovanju slobode i nepovredivosti osoba”.

Više informacija:

- Kontakt: leis02900a@istruzione.it

[Link za članak](#)

Vodič akcionog plana u školi „Eskuela 2” (Španija) Kako pratiti trans dečaka u školi?

Nastavni kadar ne prepostavlja orijentaciju ili identitet učenika; on uvek olakšava promenu bez pritiska na bilo koga i nudi im potrebno vreme.

Postoji tečna i otvorena komunikacija sa porodicom koja ide u istom smeru, sa poštovanjem i smirenosću.

Obučiti nastavnike o psihohemikalnim procesima koji se događaju u ovim situacijama, kako bi promovisali bezbedno LGTBQI+ okruženje.

Kada porodica i učenik saopšte promenu imena, škola se diskretno uključuje, menjajući svu potrebnu administrativnu dokumentaciju.

Ukažite odeljenju i nastavnicima na promenu imena i pokažite smirenost, prirodnost i normalnost.

Odeljenje za rukovođenje i mentor prate proces promene pola.

Proces adaptacije ne postoji, radi se samo o promeni jezika kojim se obraćamo učeniku. Ova laka i fleksibilna promena se postiže kroz plan vodiča od 3. do 16. godine.

U školi „Eskuela 2“ radi se na inkluzivnim vrednosima na osnovu Vodiča akcionog plana: solidarnost, poštovanje, saradnja, inkluzija.

- Ne obeležavaju se toaleti
- Dinamika koja deluje na pol, seksualnost, identitet, orijentaciju
- Vodi se računa o jeziku koji se odnosi na pol pri obraćanju učenicima
- Kritički se razmišlja
- Vrednuje se svaki događaj kako bi se vizuelizovalo LGTBQI+ kolektiv
- Organizuju se obuke za porodice na temu LGTBQI+
- Na putovanjima i kampovanju, grupisati se prema afinitetima/interesima, a ne prema polu

Glavni cilj ove prakse je da omogući učenicima da odrastaju srećni.

Savet!

Škole ili obrazovni timovi srednjih škola mogu ovo da koriste. Ova praksa pomaže školi da preispita svoj nastavni plan.

Više informacija:

- Kontakt: escuela2@escuela2.es Telefon: +34 961 32 90 17

[DODATNE PRAKSE Grupa „Izađi“ (Srbija)]

Urađen je priručnik za rad sa mladim LGBTQI+ osobama u školskom okruženju. Prvenstveno je namenjen nastavnicima srednjih škola, ali može biti od koristi i ljudima koji rade sa mlađima bilo gde drugde. Ovaj priručnik ima za cilj da uvede detaljnije pojmove kao što su: seksualna orijentacija, rodni identitet, transrodnost i rodna neusklađenost. Takođe, bavi se mentalnim zdravljem LGBTQI+ osoba, diskriminacijom i njenim efektima na mentalno zdravlje i dobrobit ove mlade populacije kao i radom nastavnika i pedagoško-psiholoških službi u školama. Na samom kraju Priručnika čitalac ima priliku da se upozna sa iskustvom osoba koji rade sa LGBTQI+ omladinom, kao i da sazna iz njihovog iskustva koji su izazovi u radu sa ovom grupom mlađih, ali i šta škole treba da obezbede da bi im pružili adekvatnu podršku.

Glavni cilj je dati podršku nastavnom osoblju u školama da se bave izazovima LGBTQI+ učenika tako što će im dati smernice za rad sa ovim učenicima i dati im mnogo konkretnih primera i preporuka.

Savet!

Ovaj materijal mogu da koriste nastavnici, školski pedagozi i psiholozi. Ono što se nauči u priručniku može se primeniti u svakodnevnom radu u školi.

Više informacija:

- Kontakt: savetovaliste@izadji.rs

[TRANSERBIA.ORG](#)

[IZADJI Publikacije](#)

Dodatni izvori:

- Školski odbor u Vankuveru kreirao je stranicu na svom veb sajtu pod nazivom „Sigurne i brižne škole”, kako bi obezbedio materijal koji se odnosi na LGBTQI+ pitanja, da bi učenici, nastavnici i roditelji dobili podršku.
- Prikaz duge:** Poslednjih godina prikaz duge postaje sve popularniji. Mogu da budu različitih oblika i imaju sposobnost da utiču, kako u Vašoj školi, tako i u široj zajednici. Prikaz duge kaže: „Mi vas podržavamo i prihvataćemo sve seksualne orijentacije i rodne identitete u ovoj školi.” To znači da je Vaša škola SORI-inkluzivna i da Vi pomažete da se okonča ugnjetavanje LGBTQI+ učenika i dece LGBTQI+ roditelja. Obavezujete se da ćete edukovati školsku zajednicu o homofobiji i transfobiji, da ćete otvoreno govoriti o homofobiji i transfobiji u svojoj školi ili zajednici, i da ćete promovisati jednako poštovanje i tretman prema svima. Ovo, takođe, znači da se obavezujete da ćete školu učiniti SORI-inkluzivnom tako što ćete dati podršku učenicima da postavljaju pitanja i izražavaju svoje brige.

7. Izvori i reference

POGLAVLJE 3 – TERMINOLOGIJA ZA INKLUIZIJU

- <https://www.learningforjustice.org/sites/default/files/2018-09/TT-LGBTQ-Best-Practices-Guide.pdf>
- https://www.learningforjustice.org/sites/default/files/2019-04/TT-Speak-Up-Guide_0.pdf
- <https://www.glsen.org/activity/respect-all-policy-recommendations-support-lgbtq-students>
- <https://ilga-europe.org/what-we-do/our-advocacy-work/education>
- <https://www.glsen.org/activity/respect-all-policy-recommendations-support-lgbtq-students>

POGLAVLJE 4 – PRINCIPI KOMUNIKACIJE

- <https://efcl.org/wp-content/uploads/2020/04/LGBTQ-Dos-and-Donts.pdf>
- https://www.americanbar.org/content/dam/aba/administrative/sexual_orientation/sogis-donts.pdf
- <https://thesafezoneproject.com/wp-content/uploads/2018/09/LGBTQ-Inclusive-Dos-Donts.pdf>
- [https://avp.org/wp-content/uploads/2017/04/TNLR Dos and Donts Working with LGBTQ.pdf](https://avp.org/wp-content/uploads/2017/04/TNLR_Dos_and_Donts_Working_with_LGBTQ.pdf)
- <https://www.uis.edu/gendersexualitystudentservices/students/ally-guide-uis/ally-guide-uis-dos-donts/>

POGLAVLJE 5 – NOVI TIPOVI PORODICE

- [Diversidad familiar. Los diferentes tipos de familias actuales](#)
- [Nace la familia transoceánica | Sociedad | EL PAÍS](#)
- [Fundación ACOBE](#)
- [Esta es mi familia: La infancia, la adolescencia y la juventud hablan de diversidad familiar. FLGBTB](#)
- [Diversidad familiar, homoparentalidad y educación](#)
- [ABRAZAR LA DIVERSIDAD: propuestas para una educación libre de acoso homofóbico y transfóbico](#)

POGLAVLJA 6 i 7 – DOBRE PRAKSE

- <https://www.stonewall.org.uk/node/55084>
- <https://fsc.ccoo.es/00a27b9693177df496d0b9c1797af6cd000050.pdf>
- <https://www.nhs.uk/live-well/healthy-body/trans-teenager/>
- <https://www.healthlinkbc.ca/pregnancy-parenting/parenting-teens-12-18-years/caring-yourteen/your-teens-sexual-orientation-and>
- <https://kentuckycounselingcenter.com/gender-confusion-in-teens/>
- <https://www.learningforjustice.org/sites/default/files/2018-09/TT-LGBTQ-Best-Practices-Guide.pdf>
- https://www.learningforjustice.org/sites/default/files/2019-04/TT-Speak-Up-Guide_0.pdf
- <https://www.glsen.org/activity/respect-all-policy-recommendations-support-lgbtq-students>
- <https://ilga-europe.org/what-we-do/our-advocacy-work/education>
- <https://www.glsen.org/activity/respect-all-policy-recommendations-support-lgbtq-students>
- <https://equalityohio.org/transgender-student-rights-in-schools/>

- <https://southernequality.org/southcarolina/sign-on-urge-north-carolina-officials-to-protect-the-privacy-and-safety-of-transgender-students/>
- <https://www.kut.org/education/2018-12-07/aisd-parents-weigh-in-on-when-kids-should-learn-about-sex-pregnancy-and-gender-identity>
- <https://www.npr.org/2018/10/26/659571443/5-ways-to-make-classrooms-more-inclusive>

Dodatak 1

Engleski kao strani jezik

Nivo	B1
Veštine	Slušanje, čitanje, govor.
Nastavni cilj	Receptivne i produktivne veštine. Podići svest o različitim rodnim identitetima. Promovisati uključivanje svakog učenika bez obzira na njihov rodni identitet.
Opšti cilj	Stvoriti pozitivno okruženje za učenje koje je bezbedno, sigurno, priјатно i gde učenici imaju osećaj pripadnosti. Stvoriti stvarne/fizičke promene koje promovišu inkluziju u školama.
Specifični cilj	Poboljšanje veštine slušanja i čitanja tako što će slušati i gledati kratki film Oni-one-on-a/njih-njima ; povećati rečnik učenika o rodnoj raznolikosti i inkluziji; slušanje/gledanje određenih informacija (dok gledaju); poboljšanje govornih veština vođenjem debata o idejama/merama koje promovišu inkluziju u školama.
Aktivnosti/ Strategije	Nastavnik traži od učenika da: popune online formular o inkluzivnom rečniku; analiziraju rezultate ankete; daju predloge o temi kratkog filma koji će gledati: oni-one-on-a/njih-njima (ovaj kratki film će se koristiti kao prateća aktivnost dok ga učenici gledaju pošto su popunili onlajn formular, ali i kao uvod jer aktivnosti tokom čitanja i posle čitanja zavise od toga); pogledaju kratki film i urade radni list; debatuju o idejama i predlažu mere koje škole čine inkluzivnim i bezbednim mestom za sve.
Sredstva/ Materijali	Računar i LCD projektor Onlajn formular Laptopovi/pametni telefoni učenika Radni listovi

Dodatak 2

RADNI LIST

Lekcija 1 – “Tinejdžeri – Budi svoj”

Pre-gledanja

A. Odgovorite na sledeći upitnik o “Inkluziji”. Ovo je link:

<https://forms.office.com/r/jDpTZ7ZjWg>

B. Sada, pogledajte kratak film i uradite zadatke C i D.

https://www.youtube.com/watch?v=aOQAmkDrPbk&ab_channel=BoBeaufill

Za vreme gledanja

C. Odgovorite na pitanje o kratkom filmu.

1. Kako glasi naslov kratkog filma? _____
2. Gde se odigrava film? _____
3. Ko je glavni lik? _____

D. Prema kratkom filmu, navedite da li su sledeće tvrdnje **TAČNE ili NETAČNE**.

1. Pisanje pesme o ženama je možda teško za Džulijanu jer je zbumena o svom rodu.	
2. Džulijanova nastavnica je prihvatile njihov zahtev da se zove Eš.	
3. Eš je ponižavan/a, fizički i verbalno maltretiran/a od svojih drugova iz razreda.	
4. Dominik je tolerantan prema trans osobama.	
5. Eš se oseća odvojen/a i od muškog i od ženskog roda.	
6. Eš se deklariše kao nebinarna osoba pred razredom.	

Posle gledanja

E. Povedite debatu: ‘Imajući u vidu kratki film koji ste upravo gledali, šta se može učiniti da škole budu inkluzivna i bezbedna mesta za sve?’

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

project number: 2020-1-PT01-KA201-078604